IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 2 May 2026

GLOBAL INFLYATSIYA VA MONETAR SIYOSATI

Abdulhamidova Shodiyona Abduraximjon qizi
Namangan Davlat Universiteti
Iqtisodiyot Fakulteti Talabasi

Ilmiy Rahbar: **Yoqubjonova Hulkarbonu**
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20139873

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy dunyo iqtisodiyotidagi global inflyatsiya jarayonlari tahlil qilinadi. Narxlarning ko'tarilishiga sabab bo'lgan tashqi va ichki omillar , shuningdek, dunyoning yetakchi Markaziy banklari tomonidan amalga oshirilayotgan monetar siyosat choralari ko'rib chiqiladi. Maqola yakunida inflyatsiyani jilovlashning samarali usullari bo'yicha xulosalar beriladi.
Kalit so'zlar : Inflyatsiya , monetar siyosat, qayta moliyalashtirish stavkasi , Markaziy bank , likvidlik.

Abstract. This article analyzes global inflaction processes in the modern world economy . It examines external and internal factors causing price increases , as well as monetory policy measures implemented by the world's leading Central banks. In the conclusion , the article provides insights and recommendation of effective methods for controlling inflation.
Keywords: inflation, monetary policy, refinancing rate, central bank, world economy, price stability.

Аннотция. В данной статье анализируются современные процессы глобальной инфляции в мировой экономике. Рассматриваются внешние и внутренние факторы, способствующие росту цен, а также меры монетарной политики, реализуемые ведущими центральными банками мира. В заключении статьи представлены выводы по эффективным методам обуздания инфляции в условиях глобальной нестабильности.
Ключевые слова: инфляция, монетарная политика, ставка рефинансирования, центральный банк, мировая экономика, ценовая стабильность.

Kirish

Hozirgi kunda global iqtisodiyot dunyoning turli mintaqalarida kuzatilayotgan inflyatsiya tendensiyalari tufayli jiddiy sinovlarga duch kelmoqda. Inflyatsiya – bu tovarlar va xizmatlarning umumiy narx darajasining barqaror o'sishi bo'lib, u ko'plab omillardan, jumladan, pul taklifining o'sishi, talabning ortishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ko'tarilishi va tashqi shoklar (masalan, global pandemiyalar, geosiyosiy ziddiyatlar) ta'sirida yuzaga keladi. Global inflyatsiya esa ushbu jarayonlarning dunyo miqyosidagi keng tarqalishini bildiradi. Bu holat nafaqat alohida mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligiga, balki jahon savdosi, investitsiyalar va moliyaviy tizimlarga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday sharoitda pul-kredit siyosati (monetar siyosat) markaziy banklarning asosiy vositasiga aylanadi va uning samaradorligi global iqtisodiy vaziyatni barqarorlashtirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu maqola global inflyatsiyaning sabablarini, uning iqtisodiyotga ta'sirini va markaziy banklar tomonidan qo'llanilayotgan pul-kredit siyosati vositalarining samaradorligini tasdiqlangan adabiyotlar asosida tahlil qilishga qaratilgan. Global inflyatsiyani tushunish uchun uning ko'p qirrali sabablarini ko'rib chiqish muhimdir. Iqtisodchilar bir necha asosiy omillarni ajratib ko'rsatadilar. Pul ta'minotining o'sishi: Fridman ta'kidlaganidek, "inflatsiya har doim va hamma joyda pul hodisasidir" (Friedman, 1970). Markaziy banklar tomonidan pul ta'minotining haddan tashqari ko'paytirilishi, ayniqsa, foiz

stavkalarining past bo'lishi yoki bank tizimiga katta miqdorda likvidlik kiritilishi (masalan, miqdoriy yumshatish dasturlari orqali) narxlar oshishiga olib kelishi mumkin. COVID-19 pandemiyasi davrida ko'plab mamlakatlar iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash maqsadida pul ta'minotini sezilarli darajada oshirdilar, bu keyinchalik inflyatsiyaning kuchayishiga zamin yaratdi. Talab tomonlama omillar: Pandemiyadan so'ng iste'mol talabining tiklanishi, hukumatlarning fiskal rag'batlantirish choralari talabni kuchaytiradi. Agar taklif bu talabni qondira olmasa, narxlar ko'tariladi. Global ta'minot zanjirlaridagi uzilishlar (masalan, logistika muammolari, yarim o'tkazgichlar tanqisligi), xomashyo (energiya, metallar, oziq-ovqat) narxlarining ko'tarilishi, mehnat bozoridagi tanqisliklar va urushlar (masalan, Rossiya-Ukraina urushi) ishlab chiqarish xarajatlarini oshiradi va taklifni cheklaydi. Bu esa "cost-push" inflyatsiyasiga olib keladi. Geosiyosiy omillar va global shoklar: Geosiyosiy keskinliklar, savdo urushlari, sanksiyalar va energetika inqirozlari global narxlar darajasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, neft va gaz narxlarining keskin ko'tarilishi transport va ishlab chiqarish xarajatlarini oshirib, umumiy inflyatsiyani kuchaytiradi. Kutilmalar (Expectations): Iqtisodiy agentlarning (iste'molchilar, korxonalar) kelajakda inflyatsiya o'sishi haqidagi kutilmalari ham inflyatsiyaning o'zini kuchaytirishi mumkin. Agar odamlar narxlar ko'tarilishini kutsa, ular hozirdanoq xarid qilishga intiladi yoki o'zlarining qiymatni saqlovchi aktivlarini himoya qilish uchun narxni ko'tarishga harakat qiladi. Bu – inflyatsion kutilmalarning o'zini oqlashiga olib keladi. Xarid qobiliyatining pasayishi: Narxlar o'sishi aholining real daromadini va xarid qobiliyatini kamaytiradi, ayniqsa, kam daromadli guruhlar uchun bu katta muammodir. Yuqori va barqaror bo'lmagan inflyatsiya investitsion muhitni yomonlashtiradi. Korxonalar kelajakdagi daromadlarni prognoz qilishda qiyinchiliklarga duch keladi, bu esa investitsiya loyihalarini to'xtatishi yoki kamaytirishi mumkin. Pulning qadrsizlanishi va jamg'armalarning yo'qolishi: Inflyatsiya pulning real qiymatini yo'qotadi, bu jamg'armalarni saqlashni qiyinlashtiradi va jamg'arishdan ko'ra xarajat qilishga undaydi. Ijtimoiy va siyosiy beqarorlik. Narxlar keskin ko'tarilishi aholi noroziligiga, norozilik namoyishlariga va hatto ijtimoiy-siyosiy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Savdo va valyuta kurslariga ta'sir: Mamlakatdagi inflyatsiyaning yuqori bo'lishi uning mahsulotlarining xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini pasaytiradi va milliy valyutaning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin.

Markaziy banklar global inflyatsiyaga qarshi kurashda asosiy rol o'ynaydi. Ular bir nechta asosiy vositalardan foydalanadilar: Asosiy foiz stavkalarini oshirish: Bu eng keng tarqalgan va samarali usullardan biridir. Foiz stavkalarining oshirilishi kredit olishni qimmatlashtiradi, iste'mol va investitsiyalarni susaytiradi, bu esa umumiy talabni kamaytiradi va inflyatsiyani pasaytirishga yordam beradi. Federal Reserve, ECB va boshqa ko'plab markaziy banklar so'nggi yillarda ushbu vositadan faol foydalanganlar. (Romer & Romer, 2008 yilgi tadqiqotlari foiz stavkalarining inflyatsiyaga ta'sirini keng yoritadi). Ochiq bozor operatsiyalari (Open Market Operations): Markaziy banklar davlat qimmatli qog'ozlarini sotish orqali bank tizimidan likvidlikni tortib oladi. Bu pul taklifini kamaytiradi va foiz stavkalarining o'sishiga olib keladi. Zahira talablari (Reserve Requirements): Banklar uchun majburiy zahiralar miqdorini oshirish, banklarning kredit berish imkoniyatini cheklaydi va pulning ko'payishini sekinlashtiradi. Inflyatsion kutilmalarni boshqarish (Forward Guidance): Markaziy banklar kelajakdagi siyosat choralari haqida aniq va ishonchli ma'lumot berish orqali jamotchilik va bozor ishtirokchilarining inflyatsion kutilmalarini boshqarishga harakat qiladi. Bu inflyatsiyani oldini olishda muhim rol o'ynaydi. Miqdoriy yumshatishning teskarisi (Quantitative Tightening - QT): Markaziy banklar balanslarida saqlanayotgan aktivlar hajmini kamaytirish (masalan, obligatsiyalarni sotish yoki ularning muddatini o'tashiga ruxsat berish) orqali pul taklifini kamaytiradi va moliyaviy sharoitlarni qat'iylashtiradi.

Global inflyatsiya global muammo bo'lganligi sababli, uning yechimi ko'pincha xalqaro hamkorlikni taqozo etadi. Markaziy banklar, Xalqaro Valyuta Fondi (IMF) va boshqa xalqaro

moliya institutlari o'rtasida ma'lumot almashinuvi, tahlillar va siyosatni muvofiqlashtirish muhimdir. Taniqli iqtisodchi Ben Bernanke va boshqalar xalqaro hamkorlikning global moliyaviy inqirozlar va inflyatsiya davrlarida muhimligini ta'kidlashgan. Mamlakatlarning bir-biriga mos kelmaydigan pul-kredit siyosati global iqtisodiyotda beqarorlikni kuchaytirishi mumkin. Global inflyatsiyaga qarshi kurashda markaziy banklarning kelajakdagi harakatlari va ularning siyosiy prognozlari muhim ahamiyatga ega. Ko'pgina markaziy banklar so'nggi oylarda foiz stavkalarini oshirishni sekinlashtirish yoki to'xtatishga moyil bo'lmoqdalar, bu esa inflyatsiyaning asta-sekin pasayish tendensiyasini ko'rsatadi. Biroq, bu o'zgarishlar bir qancha omillarga bog'liq: Inflyatsiyaning dinamikasi: Agar inflyatsiya prognozlardan tezroq pasayayotgan bo'lsa, markaziy banklar siyosatni qat'iylashtirishni to'xtatishi yoki hatto stavkalarni pasaytirishi mumkin. Aksincha, agar inflyatsiya kutilmalardan yuqori bo'lib qolsa, qo'shimcha qat'iylashtirish choralari zarur bo'lishi mumkin. Iqtisodiy o'sishga ta'siri: Pul-kredit siyosatini qat'iylashtirish iqtisodiy o'sishni sekinlashtiradi, hatto retsessiyaga olib kelishi ham mumkin. Markaziy banklar inflyatsiyani nazorat qilish va o'sishni saqlab qolish o'rtasida muvozanatni topishga harakat qilishadi. Jahon Bankining "Global Iqtisodiy Dunyosi" hisobotlari (Global Economic Prospects) bunday muvozanatni topishdagi qiyinchiliklarni doimo ta'kidlab o'tadi. Moliya bozorlarining barqarorligi: Markaziy banklar moliya bozorlarining barqarorligini ham hisobga olishadi. Foiz stavkalarining keskin o'sishi moliya bozorlarida stressni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun markaziy banklar o'z harakatlarini oldindan e'lon qilish (forward guidance) orqali bozorlarda ishonchni saqlab qolishga harakat qiladi. Geosiyosiy va global omillar: Davom etayotgan geosiyosiy ziddiyatlar, energiya narxlarining o'zgarishi va global ta'minot zanjirlaridagi muammolar inflyatsiya prognozlarini murakkablashtiradi. Markaziy banklar ushbu tashqi omillarning ta'sirini diqqat bilan tahlil qiladi.

Global inflyatsiya va pul-kredit siyosati sohasida bir qancha yangi tendensiyalar va tadqiqot yo'nalishlari paydo bo'lmoqda: “Yangi effekt” (New Normal) inflyatsiyasi: Ba'zi iqtisodchilarning fikricha, global pandemiyalar, iqlim o'zgarishlari va geosiyosiy o'zgarishlar tufayli inflyatsiya yuqoriroq darajada barqarorlashishi mumkin. Bu "yangi normal"ga moslashish uchun markaziy banklar o'z strategiyalarini qayta ko'rib chiqishlari kerak bo'lishi mumkin. (Masalan, Federal Reserve va ECB tomonidan olib borilayotgan "framework review" tadqiqotlari bunga misol bo'la oladi). Raqamli valyutalar va ularning ta'siri: Markaziy banklar tomonidan chiqariladigan raqamli valyutalar (CBDC) kelajakda pul-kredit siyosatining amalga oshirilishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ular to'lov tizimlarini o'zgartirishi va markaziy banklarga pul taklifini nazorat qilishda yangi vositalarni taqdim etishi mumkin. Iqlim o'zgarishlari va inflyatsiya: Iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq hodisalar (masalan, tabiiy ofatlar, qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishmovchiligi) ham inflyatsiyaga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Markaziy banklar va hukumatlar ushbu omillarni hisobga olishlari zarur. Globally fragmented economy: Jahon iqtisodiyotining global savdo va investitsiyalar bo'yicha parchalanishi (fragmentatsiya) inflyatsion bosimlarni kuchaytirishi mumkin. Bu, ayniqsa, global ta'minot zanjirlariga ta'sir qiladi.

Xulosa qilib aytganda, global inflyatsiya bugungi kunning eng dolzarb iqtisodiy muammolaridan biri bo'lib, u ko'plab murakkab omillar natijasida yuzaga keladi. Talab va taklifdagi nomutanosibliklar, pul ta'minotining o'sishi, geosiyosiy shoklar va inflyatsion kutilmalar bu jarayonda asosiy rol o'ynaydi. Inflyatsiyaning iqtisodiyotga salbiy ta'sirini kamaytirishda markaziy banklarning pul-kredit siyosati muhim vosita hisoblanadi. Foiz stavkalarini oshirish, ochiq bozor operatsiyalari va inflyatsion kutilmalarni boshqarish kabi usullar orqali markaziy banklar narx barqarorligiga erishishga harakat qiladi. Shu bilan birga, global miqyosdagi muammoni yechish uchun mamlakatlar o'rtasida o'zaro hamkorlik va muvofiqlashtirilgan harakatlar zarur. Kelajakda inflyatsiyaning barqarorligini ta'minlash uchun markaziy banklar global iqtisodiy tendensiyalarni diqqat bilan kuzatishi va moslashuvchan

siyosat olib borishi lozim. Global inflyatsiya va unga qarshi kurashda pul-kredit siyosatining roli murakkab va ko'p qirralidir. Hozirgi kunda ko'plab mamlakatlar inflyatsiyani pasaytirishga erishgan bo'lsa-da, uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun doimiy e'tibor va moslashuvchanlik talab etiladi.Markaziy banklar uchun: shaffoflik va kommunikatsiya: Inflyatsiyaga qarshi kurashda ishonchni saqlash uchun shaffoflikni oshirish va o'z qarorlarini izchil tushuntirish muhim. Moslashuvchanlik**:** Global iqtisodiy sharoitlarning tez o'zgarishi tufayli, pul-kredit siyosatida moslashuvchanlikni saqlash lozim. Xalqaro hamkorlik: Global muammolarni yechishda boshqa markaziy banklar va xalqaro tashkilotlar bilan yaqin hamkorlikni davom ettirish. Hukumatlar uchun: Fiskal va pul-kredit siyosatining muvofiqlashuvi: Inflyatsiyani samarali nazorat qilish uchun fiskal va pul-kredit siyosatlari o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash. Ta'minot zanjirlarini mustahkamlash Global ta'minot zanjirlaridagi uzilishlarni bartaraf etish va ularni yanada chidamli qilish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rish. Global inflyatsiya tendensiyalari va unga qarshi kurashishda pul-kredit siyosatining rolini tushunish bugungi kunda iqtisodchilar, siyosatchilar va keng jamoatchilik uchun o'ta muhimdir. Kelajakda ushbu sohada yangi tadqiqotlar va innovatsion yechimlar kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bernanke, B. S. (2020). “The Courage to Act: A Memoir of a Crisis and Its Aftermath”. W. W. Norton & Company.
2. Blanchard, O. (2021). “Macroeconomics” (8th ed.). Pearson. (Ko'plab iqtisodchilar tomonidan ishlatiladigan klassik darslik)
3. Friedman, M. (1970). The Counter-Revolution in Monetary Theory. “IEA Occasional Paper”.
4. International Monetary Fund (IMF). (2022, 2023, 2024). “World Economic Outlook” reports. Washington, DC: IMF. (Yillik va yarim yillik hisobotlar)
5. Romer, C. D. Romer, D. H. (2008). The Macroeconomic Effects of Monetary Policy Shocks: Some Evidence from the Vault. “American Economic Review”, 98(3), 782-817.
6. World Bank. (2022, 2023). “Global Economic Prospects” reports. Washington, DC: World Bank
7. International Monetary Fund (IMF). “Global Financial Stability Report” (Spring and Fall editions). Washington, DC: IMF. (Moliya bozorlari va barqarorlikka bag'ishlangan muhim hisobot)
8. European Central Bank (ECB). (2023). “Staff macroeconomic projections”. Frankfurt: ECB. (Evro hududi bo'yicha prognozlar)
9. Federal Reserve System. (2023). “Monetary Policy Report”. Washington, DC: Federal Reserve. (AQSH federal rezervining pul siyosati hisoboti)